

Natuurontwikkeling in Nederland: beleid, uitvoering en de rol van insectenbelangen

K. VERSPUI & W.K.R.E. VAN WINGERDEN

VERSPUI, K. & W.K.R.E. VAN WINGERDEN, 1994. NATURE DEVELOPMENT IN THE NETHERLANDS: POLICY, EXECUTION AND THE ROLE OF INTERESTS OF INSECTS. – *ENT. BER.*, AMST. 54 (4): 50-53.

Abstract: The place of nature development in the nature conservancy policy of the Dutch government is illustrated. Several nature development plans are presented and the plans can be subdivided in those with an emphasis on ecosystems and those with an emphasis on populations. In the construction of discussed plans (even those emphasizing populations) the role of insects is very limited. We think it is important to discuss if nature development is beneficial for the conservation of insects and if advice for nature development for insect groups can be provided.

DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, postbus 23, 6700 AA Wageningen.

Natuurontwikkeling en beleid

In het Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud (Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, en Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening) uit 1981 wordt naast het instandhouden van natuur- en landschapswaarden een beleidslijn geïntroduceerd die gericht is op het ontwikkelen van nieuwe natuurwaarden en het herstel van landschapswaarden. Het begrip natuurontwikkeling wordt in dit beleidsvoornemen omschreven als een complex van menselijk ingrijpen in natuur en landschap en als regulering van gebruiksactiviteiten, gericht op een gewenste (landschaps-)oecologische ontwikkeling. Onder natuurontwikkeling vallen, in deze definitie, zowel natuurbeheer (waarin de uitgangssituatie al natuur is) als natuurbouw (waarin gebied met een andere functie wordt omgevormd tot natuur). Ook worden er op diverse schaalniveaus mogelijkheden gezien voor dergelijke maatregelen. Zowel het graven van een boomkikkerpoel als het inrichten van de Markerwaard is natuurontwikkeling.

In het Natuurbeleidsplan (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, en Ministerie van Verkeer en Waterstaat) dat in 1990 is gepubliceerd, is natuurontwikkeling één onderdeel van de strategie tot duurzame instandhouding, herstel en

ontwikkeling van natuurlijke en landschappelijke waarden. Centraal in de natuurontwikkelingsvisie in dit stuk staan zelfregulatie, de oorspronkelijkheid van processen en de volledigheid van levensgemeenschappen. Deze drie begrippen geven aan dat gedacht wordt aan grote gebieden, die zonder veel ingrijpen van de mens functioneren. Het begrip natuurontwikkeling heeft een beperktere betekenis gekregen dan in de visie van het Structuurschema uit 1981.

De verkennende studie over natuurontwikkeling die hoort bij het Natuurbeleidsplan (Ministerie van LNV, 1989) bevat achtergronden en plannen voor uitvoering. Er wordt aangegeven dat de aandacht zich moet richten op de ontwikkeling van, voor Nederland kenmerkende, ecosystemen. Om het duurzaam voortbestaan van plante- en diersoorten, die thuishoren in die kenmerkende ecosystemen, mogelijk te maken, is het ontwikkelen van natuurgebieden niet genoeg. Er is een netwerk van natuurgebieden nodig zodat uitwisseling van planten en dieren tussen gebieden mogelijk is. Dit netwerk wordt voor Nederland uitgewerkt tot de Ecologische Hoofdstructuur (fig. 1). In de Ecologische Hoofdstructuur zijn natuurgebieden van nationale of internationale betekenis opgenomen. Naast deze kerngebieden zijn er gebieden aangewezen, waar goede mogelijkheden worden gezien voor natuurontwikkeling. Het ontwikkelen van natuur in deze gebieden



Fig. 1. De Ecologische Hoofdstructuur van Nederland.

en in verbindingzones tussen kernegebieden leidt tot realisatie van het netwerk.

Momenteel wordt door de overheid nog gewerkt aan het verder uitbouwen van deze visie. De overheidsinstantie, die zich op landelijk niveau, met natuurontwikkeling bezighoudt, is de Dienst Natuur, Bos, Landschap en Fauna (NBLF) en een onderdeel daarvan, het Informatie en Kennis Centrum (IKC). Deze instanties maken beiden deel uit van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. De volgende aspecten zijn nog in ontwikkeling (zie Zadelhoff et. al., 1992):

- Het aangeven van plaatsen, binnen de Ecologische Hoofdstructuur, waar de verschillende typen natuur, natuurdoeltypen, het best tot ontwikkeling kunnen worden gebracht; met andere woorden waar de ontwikkeling van deze typen natuur het meest kansrijk wordt geacht.
- Het toekennen van procesparameters (ka-

rakteristieke processen) en doelparameters (karakteristieke soorten) aan elk natuurdoeltype. Aan deze twee kenmerken kan de beheerder toetsen of hij of zij met de ontwikkeling van een bepaald natuurdoeltype in een gebied op de goede weg is. Tot de doelparameters behoren ook insecten (libellen en dagvlinders).

- Het formuleren van criteria voor de selectie van doelsoorten die extra inspanning behoeven van de natuurbescherming. Dit maakt deel uit van het beleidsvoornemen om de biodiversiteit zowel op wereldschaal als op nationale schaal te behouden. Deze selectie wordt toegelicht aan de hand van toepassing van een aantal mogelijke criteria op de groep sprinkhanen (Van Wingerden, 1994).

Uitvoering van natuurontwikkeling

Voor een aantal natuurontwikkelingsplannen

is nagegaan of ze vallen binnen de Ecologische Hoofdstructuur (visie van de overheid), wat het beoogde doel is en in hoeverre de belangen van insecten een rol spelen bij het ontwikkelen van de plannen.

In opdracht van NBLF Utrecht en het Ministerie van VROM is er een plan voor natuurontwikkeling in de Ronde Venen (IWA-CO, 1993) in de maak. Er wordt aan het plan gewerkt door twee onderzoeksbureau's, de Vakgroep Milieukunde van de Universiteit van Utrecht en het DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek. Het onderzoeksgebied bestaat uit kerngebied, natuurontwikkelingsgebied en gebied zonder status wat betreft de Ecologische Hoofdstructuur. In dit plan worden gedetailleerd de te ontwikkelen natuurdoeltypen beschreven. Het gaat hier om moeras in verschillende verlandingsstadia, schraalgraslanden, hooilanden en cultuurgraslanden. Voor karakteristieke soorten wordt naar aanleiding van biotoopeisen en eisen met betrekking tot oppervlaktegrootte aangegeven of ontwikkeling van populaties in het gebied verwacht mag worden. De aandacht voor de ontwikkeling van insectenpopulaties is beperkt tot dagvlinders. De ecologische eisen van vijf dagvlindersoorten, die karakteristiek zijn voor laagveen, worden meegenomen in het bepalen van de inrichting van het gebied.

Het plan Goudplevier (Berris & Gorter, 1991) is geschreven door de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten en omvat een gebied dat als natuurontwikkelingsgebied wordt aangegeven in de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland. Het plan heeft een vrij globaal doel: het aaneensluiten van vier heideterreinen en twee bossen en het creëren van een gebied met een mozaïek van voedselarme levensgemeenschappen. In het rapport worden de ecologische eisen van karakteristieke soorten niet gedetailleerd betrokken in de uitwerking van het plan. Er wordt wel gewezen op de mogelijkheden die het plan biedt voor twee karakteristieke dagvlindersoorten, warmteminnende loopkeversoorten met een slecht verspreidingsvermogen en insecten in algemene zin.

In verband met een prijsvraag over de in-

richting van het rivierengebied is het plan Ooievaar (De Bruin et al., 1987) opgesteld met bijdragen vanuit verschillende disciplines. In de visie van de overheid zijn in het rivierengebied zowel kerngebieden als gebieden met mogelijkheden voor natuurontwikkeling aan te treffen. Het plan richt zich op de ontwikkeling van oobossen naast grote rivieren. Er zijn vier basisingrediënten: rivierbegeleidend bos, open water, moerassen en grazige vegetaties die in de juiste verhoudingen en op de geëigende plaatsen worden gesitueerd. De locaties van deze verschillende landschapstypen wordt niet exact aangegeven. De plannen in Ooievaar blijven op ecosysteemniveau. Er wordt niet ingegaan op het scheppen van voorwaarden voor soorten en het is dus niet vreemd dat insecten als groep slechts één keer genoemd worden.

Het plan Rivierenpark Gelderse Poort (Helmer et al., 1990) geeft een uitwerking van natuurontwikkeling in het rivierengebied in opdracht van een overheidsinstelling, de Rijksplanologische Dienst. In het gebied moeten de volgende componenten hun plaats vinden: water, bossen, graslanden, moerassen en rivierduinen. Er wordt bij de inrichtingsplannen rekening gehouden met de groep soorten, die een belangrijke rol spelen in de vorming van de natuurlijke landschapsstructuur en met de groep soorten, die aan de top van de voedselketen staan (omdat deze over het algemeen de hoogste eisen stellen ten aanzien van milieu en beschikbare oppervlakte volgens Helmer et al., 1990). Insektesoorten worden niet tot de twee belangrijk geachte groepen gerekend. Er wordt naar vlinders, sprinkhanen en andere grote insecten verwezen in het kader van de positieve effecten van verruiging zonder daarbij soorten te noemen.

Opvallend is dat er sprake lijkt te zijn van twee benaderingen in het natuurontwikkelingsgebieden in Nederland. Enerzijds is er de systeem-benadering waarbij men zich richt op het ontwikkelen van ecosystemen. De mogelijkheden voor populaties van individuele soorten krijgen weinig aandacht in deze visie. De globaal omschreven doelen maken toetsing moei-

lijk. Een voorbeeld is het plan Ooievaar.

Anderzijds is er de populatiebenadering. Hierbij worden naast de te ontwikkelen ecosystemen ook voor een aantal bijbehorende karakteristieke soorten de mogelijkheden geschetst. Deze benadering van natuurontwikkeling houdt rekening met de ecologische eisen van soorten. Door deze detaillering is het mogelijk een toetsingssysteem te ontwikkelen. Het plan Ronde Venen is een voorbeeld van deze werkwijze. De overheid speelt duidelijk een rol in het ondersteunen van deze laatste benadering.

Rol van insecten

Zelfs in de natuurontwikkelingsplannen, waar de mogelijkheden voor het ontwikkelen van populaties worden aangegeven, spelen de insecten een kleine rol (Ronde Venen) of geen rol (Rivierenpark Gelderse Poort). Er wordt tot nu toe weinig gebruik gemaakt van kennis over insecten bij het opzetten van natuurontwikkelingsprojecten. De aandacht gaat uit naar de grotere en meer aabare soorten.

De natuurontwikkelings-"trein" is met onder andere de genoemde projecten al in gang gezet en de vraag is of de entomologen ook meemoeten met die trein. Binnen de entomologische wereld is het daarom van belang discussie over natuurontwikkeling te voeren en de volgende vragen te beantwoorden:

- In hoeverre is de bescherming en het duurzaam voortbestaan van de insectenfauna in Nederland gediend met natuurontwikkeling?
- Is het met de beschikbare entomologische kennis over diverse groepen mogelijk om adviezen uit te brengen over de uitvoering van natuurontwikkelingsprojecten?

In de nu volgende artikelen zal voor een zevental insectengroepen aangegeven worden of er soorten zijn, die gebaat zijn bij natuurontwikkeling. De criteria voor selectie van deze soorten zijn voor de zeven insectengroepen verschillend gekozen, bijvoorbeeld de 20% zeldzaamste soorten van Nederland of de soorten die een sterke achteruitgang in voorkomen te zien geven. Er wordt aangegeven in welke typen natuur en waar in Nederland natuurontwikkeling voor deze soorten mogelijkheden biedt.

Literatuur

- BERRIS, L. & J. GORTER, 1991. *Goudplevier. Natuurontwikkeling op zandgronden bij Mantinge*: 1-47. Natuurmonumenten. 's-Graveland.
- BRUIN, D. DE, D. HAMHUIS, L. VAN NIEUWENHUIJZE, W. OVERMARS, D. SIJMONS & F. VERA, 1987. *Ooievaar. De toekomst van het rivierengebied*. Arnhem.
- HELMER, W., W. OVERMARS & G. LITJENS, 1990. *Rivierenpark Gelderse Poort*: 1-111. Stroming, Laag Keppel.
- IWACO, 1993. *Concept basisdocument 3. Ecologische referenties en streefbeeld*: 1-35. IWACO, Rotterdam.
- MINISTERIE VAN CRM & VRO, 1981. *Structuurschema Natuur- en Landschaps behoud. Deel a: beleidsvoorstellen*: 1-252. SDU-uitgeverij, Den Haag.
- MINISTERIE VAN LNV, VROM & VW, 1990. *Natuurbeleidplan. Regeringsbeslissing*: 1-272. SDU-uitgeverij, Den Haag.
- MINISTERIE VAN LNV, 1989. *Natuurontwikkeling. Een verkennende studie*: 1-102. SDU-uitgeverij, Den Haag.
- WINGERDEN, W.K.R.E. VAN, 1994. Over selectie van doelsoorten en terreinen voor natuurontwikkeling: een oefening met sprinkhanen en krekels (Orthoptera). - *Ent. Ber., Amst.* 54: 80-88.
- ZADELHOFF, F.J. VAN, D. BAL, Y.R. HOOGVEEN, S.R.J. JANSSEN & R.W. UYTERLINDEN, 1992. *Werkdocument van de nota ecosysteemvisies EHS, deel 1*: 1-15. IKC-NBLF, Wageningen.